

Ислом Нури

Abon ibn Said boshchiligidagi sariya

Urush harom qilingan oylar nihoyasiga etganidan keyin, atrofda bodaviylar tish qayrab turgan va musulmonlarni g'afatda ishlatib, talonchilik va qaroqchilikni amalga oshirishga tayyor bo'lish kerak bo'layotgan vaziyatda Madinini butunlay ximoyasiz foydalanib ketishingizni juda yaxshi bilaman Shuning uchun o'zlari Xaybarga yordam berishadi, bavdiylarning qalbiga qurquv solib qo'yib maqsadida Abon ibn Said boshchiligidagi bir sariyani Najdga yullagan edilar. Ushbu sariyya uziga yuklatilgan vazifani ado etganidan keyin qaytsa kelib, Rasululloh solallohu alayhi va salom bilan Xaybarda paydo bo'ldi. Bu pyatda ul zot Xaybarni fath etib katta qilingan edilar.

Ko'pchilik fikri, bu saryianing yuorilishi 7-hijriyning safar oyida bulib o'tgan va unik zikri Buxorida kelgan. Ibn Xajar: «Men bu sariyaning holatidan voqif bulmadim», dedi.

Ettinchi yilda bulib o'qilgan boshka sariya va g'azotlar

Zotur-riqo gazoti

Rasululloh solallohu alayhi va salom dushmanning uchida qanotidan eng kuchli ikki qanotini sindirish uchun muvaffaqiyatga erishilganidan keyin butun butun diqatat-e'tirozchilarini uchun qanotga qaratish uchun tamomila fori bug'dilardir. Uchinchi qanot - Najd tashliklarida izg'ib yurgan toshbag'ir va jongariy bodaviylar bulib, davomiyligi bilan talonchilik va qaroqchilik kilib, osoyishtalikka putur etkazishdi.

Ushbu bodaviylarning boshini birlashtiradigan turadgan shahar yoki qishloq joylari bylmagani va ular qal'a yaqinidagi qurg'onlarda istiqomat kilishmagani juda katta ustidan tula hukmronlik uchun ernatish va

Ислом Нури

yomonlik kasalliklarini batamom olib chiqib ketish Makka va Xaybarni hayoti bilan bog'liq bo'lgan narsa Ularga faqatgina eslarini joyiga olib kelinmoqda va dillarga qurqilib, solib qo'yiladi, maqsatida tashkillashtiriladigan favqulodda vaziyatda hamjihatlikda foyda berildi. Shu boys musulmonlar birinchi-ketin ana shunaqa hamalalarni tashkil etib turdilar.

Madina atroffilida bochqinlik maqsatida yig'lashib turadigan bavadiylarning shovkatini sintirib kuyish uchun Rasululloh solallohu alayhi va salam ulanishning eslarini yo'qiga kiritib qo'ysangiz biron bir yurish o'tkazildi. Bu yurish tarixda Zotur-riqo g'azotining nomi bilan bog'liq.

Aksariyat tarixchilar ushbu g'azotning turtinchi hijriyda buganini aytgan. Biroq, Abu Muso al-Ash'ariy va Abu Hurayra roziyallohu anhumaning ushbu g'azotda ishtirok etganliklarni uning Xaybar g'azotidan keyin bulganiga dalolat qildi. Antiqrogi, u 7-hijriyning rabiul-dastlabki oyida bulib o'tgan.

Siyratshunoslarning bu g'azot haqida aytilgan suzlarining xulosasi shuki, Rasululloh solallohu alayhi va salamga G'atafonning Banu Anmor yaqin Banu Muxorib va Banu Sa'laba qatlamlarining yig'laganligi haqida xabar keldi. Shundan keyin tezkorlik bilan olib boriladigan ustiga 400ta yoki 700ta soatliklari bilan yurish qilinmoqda. Madinaga Abu Zarni yo'qi Usmon ibn Affonni xalifa kilib qo'llab-quvvatlaydi. Ularningning diyorlariga etib yordam, Madinadan ikki kunlik yo'l uzoqlikdagi Naxl deb nomlangan joyga tushdi. Shunda erda G'atafondan bulib o'tgan bir guruxga ikki keltirilganlar. Ikki tomon bir-biriga yaqinlashib, raqamli tomni chuchitish uchun harakatlarga bo'ldilar, biron bir joyda janga o'tdilar. Shu kuni Rasululloh solallohu alayhi va salom musulmonlar bilan

Ислом Нури

havf namozini o'qituvchilar. Buxoriy rivoyat qilishicha: «Namozga ijomat aytilaychch, u zot bir toifa bilan ikki rak'at o'qidilar, svn ular orqaga utishdi va ikkinchi tofa bilan ikki rak'at o'qidilar. Shunday kilib, Rasululloh solallohu alayhi va sallamning namozlari to'rtta rak'at, kovmning namozi ikki rak'at buldi.

Buxoriy Abu Muso roziyallohu anhudan shu kabi rivoyat keltirdi: «Biz Rasululloh solallohu alayhi va salom bilan chiqdik, olti kishining o'rtasida bittaga to'ya bo'lib, uni navbatlashib minardik. Shunda tikilganlarimiz yorilib ketdi. Mening ham tikilganim osti yorilib, tirnoqlarim ko'chib ketdi. Diqqatimizga lattalar bog'lab oldik. Shuning uchun bu g'azot «Zotur-riqo'o» (yotoqli) deb nomlandi ».

Buxoriy Jobir roziyallohu anhudan yangi rivoyat qildi: «Biz Rasululloh solallohu alayhi va salom bilan Zotur-riqo g'azotiga chiqqanlar. Bir soayli daraxt oldiga etib kelib, uni Rasululloh solallohu alayhi va salamga taklif qildi, u zot boshqa erga tushdi. Odamlarga butazorga tarqalib, butalar soyasiga tushilar. Rasululloh solallohu alayhi va salom qilichlarini daraxt shoxiga ilib qo'yib, dam olgandilar. Biz uxlab yotganimizda mushriklardan bir kishi kelib, Rasululloh solallohu alayhi va salomning qilichlarini sug'urib olib: «Mendan qurqasanmi?», Deb so'rabdi. U zot: «Yo'q», deb javob beribdilar ». «Seni kim mendan ximoya qilayapti?», Deb so'rabdi. «Allox», debdilar. Bir vaqt Rasululloh solallohu alayhi va salom bizlarni chakirib foydalanadilar. Borsak, olilarida bir a'robiy o'tirdi. Rasululloh solallohu alayhi va sallam: «Bu odam men uhlayotgan patda kelib, qilimchini sug'urib olibdi. Uyg'onsam, u qilich yalang'ochlab turibdi. Shunda u mendan: «Seni mendan kim ximoya qilayapti?», Dedi. Men: «Alloh», dedim. Mana, u oldimda o'tiribdi », dedilar. So'ng Rasululloh solallohu alayhi va salom unga juda qanday qilib kilmadilar ». Abu Avona rivoyatida: «Shunda uning qulidan kilich tushib ketdi. Rasululloh sollallohu

Ислом Нури

alayhi va salom uni qullariga olib: «Seni kimdan kimga qilayapti?», Dedilar. U: «Menga shafqat qiling», deb iltimos qildi. «Olohdan uzga barxab ma'bud yuqligi va mening Olohdning elchisi ekonomiga guvohlik berasanmi?», Dedilar. A'robiy: «Men sizga qarshi urushmaslikka va siz bilan urushadigan kavm bilan birga bulmaslikka ahd beraman», dedi. Shundan so'ng Rasululloh solallohu alayhi va salom uni kutib olishadi. U kavmiga yuk: «Men hozir odamlarning eng yaxshi ishlaridan oldin keldim», dedi ». Uyg'onsam, u qilich yalang'ochlab turibdi. Shunda u mendan: «Seni mendan kim ximoya qilayapti?», Dedi. Men: «Alloh», dedim. Mana, u oldimda o'tiribdi », dedilar. So'ng Rasululloh solallohu alayhi va salom unga juda qanday itob qilmadilar ». Abu Avona rivoyatida: «Shunda uning qulidan kilich tushib ketdi. Rasululloh sollallohu alayhi va salom uni qullariga olib: «Seni kimdan kimga qilayapti?», Dedilar. U: «Menga shafqat qiling», deb iltimos qildi. «Olohdan uzga barxab ma'bud yuqligi va mening Olohdning elchisi ekonomiga guvohlik berasanmi?», Dedilar. A'robiy: «Men sizga qarshi urushmaslikka va siz bilan urushadigan kavm bilan birga bulmaslikka ahd beraman», dedi. Shundan so'ng Rasululloh solallohu alayhi va salom uni kutib olishadi. U kavmiga yuk: «Men hozir odamlarning eng yaxshi ishlaridan oldin keldim», dedi ». Uyg'onsam, u qilich yalang'ochlab turibdi. Shunda u mendan: «Seni mendan kim ximoya qilayapti?», Dedi. Men: «Alloh», dedim. Mana, u oldimda o'tiribdi », dedilar. So'ng Rasululloh solallohu alayhi va salom unga juda qanday itob qilmadilar ». Abu Avona rivoyatida: «Shunda uning qulidan kilich tushib ketdi. Rasululloh sollallohu alayhi va salom uni qullariga olib: «Seni kimdan kimga qilayapti?», Dedilar. U: «Menga shafqat qiling», deb iltimos qildi. «Olohdan uzga barxab ma'bud yuqligi va mening Olohdning elchisi ekonomiga guvohlik berasanmi?», Dedilar. A'robiy: «Men sizga qarshi urushmaslikka va siz bilan urushadigan kavm bilan birga bulmaslikka ahd beraman», dedi. Shundan sung Rasululloh solallohu alayhi va salom uni kuyib yubordilar. U kavmiga yuk: «Men hozir odamlarning eng yaxshi

Ислом Нури

ishlaridan oldin keldim», dedi ». «Seni mendan kim ximoya qila bo'ldi?», Dedi. Men: «Alloh», dedim. Mana, u oldimda o'tiribdi », dedilar. So'ng Rasululloh solallohu alayhi va salom unga juda qanday itob qilmadilar ». Abu Avona rivoyatida: «Shunda uning qulidan kilich tushib ketdi. Rasululloh sollallohu alayhi va salom uni qullariga olib: «Seni kimdan kimga qilayapti?», Dedilar. U: «Menga shafqat qiling», deb iltimos qildi. «Ollohdan uzga barxab ma'bud yuqligi va mening Ollohning elchisi ekonomiga guvohlik berasanmi?», Dedilar. A'robiiy: «Men sizga qarshi urushmaslikka va siz bilan urushadigan kavm bilan birga bulmaslikka ahd beraman», dedi. Shundan so'ng Rasululloh solallohu alayhi va salom uni kutib olishadi. U kavmiga yuk: «Men xozir odamlarning eng yaxshi ishlaridan oldin keldim», dedi ». «Seni mendan kim ximoya qila bo'ldi?», Dedi. Men: «Alloh», dedim. Mana, u oldimda o'tiribdi », dedilar. So'ng Rasululloh solallohu alayhi va salom unga juda qanday itob qilmadilar ». Abu Avona rivoyatida: «Shunda uning qulidan kilich tushib ketdi. Rasululloh sollallohu alayhi va salom uni qullariga olib: «Seni kimdan kimga qilayapti?», Dedilar. U: «Menga shafqat qiling», deb iltimos qildi. «Ollohdan uzga barxab ma'bud yuqligi va mening Ollohning elchisi ekonomiga guvohlik berasanmi?», Dedilar. A'robiiy: «Men sizga qarshi urushmaslikka va siz bilan urushadigan kavm bilan birga bulmaslikka ahd beraman», dedi. Shundan sung Rasululloh solallohu alayhi va salom uni kuyib yubordilar. U kavmiga yuk: «Men xozir odamlarning eng yaxshi ishlaridan oldin keldim», dedi ». So'ng Rasululloh solallohu alayhi va salom unga juda qanday qilib kilmadilar ». Abu Avona rivoyatida: «Shunda uning qulidan kilich tushib ketdi. Rasululloh sollallohu alayhi va salom uni qullariga olib: «Seni kimdan kimga qilayapti?», Dedilar. U: «Menga shafqat qiling», deb iltimos qildi. «Ollohdan uzga barxab ma'bud yuqligi va mening Ollohning elchisi ekonomiga guvohlik berasanmi?», Dedilar. A'robiiy: «Men sizga qarshi urushmaslikka va siz bilan urushadigan kavm bilan birga bulmaslikka oh beraman», dedi. Shundan sung Rasululloh

Ислом Нури

solallohu alayhi va salom uni kuyib yubordilar. U kavmiga yuk: «Men xozir odamlarning eng yaxshi ishlaridan oldin keldim», dedi ». So'ng Rasululloh solallohu alayhi va salom unga juda qanday qilib kilmadilar ». Abu Avona rivoyatida: «Shunda uning qulidan kilich tushib ketdi. Rasululloh sollallohu alayhi va salom uni qullariga olib: «Seni kimdan kimga qilayapti?», Dedilar. U: «Menga shafqat qiling», deb iltimos qildi. «Oллоhdan uzga barxab ma'bud yuqligi va mening Oллоhning elchisi ekonomiga guvohlik berasanmi?», Dedilar. A'robiiy: «Men sizga qarshi urushmaslikka va siz bilan urushadigan kavm bilan birga bulmaslikka ahd beraman», dedi. Shundan so'ng Rasululloh solallohu alayhi va salom uni kutib olishadi. U kavmiga yuk: «Men xozir odamlarning eng yaxshi ishlaridan oldin keldim», dedi ». «Seni mendan kim ximoya qilayapti?», Dedilar. U: «Menga shafqat qiling», deb iltimos qildi. «Oллоhdan uzga barxab ma'bud yuqligi va mening Oллоhning elchisi ekonomiga guvohlik berasanmi?», Dedilar. A'robiiy: «Men sizga qarshi urushmaslikka va siz bilan urushadigan kavm bilan birga bulmaslikka ahd beraman», dedi. Shundan so'ng Rasululloh solallohu alayhi va salom uni kutib olishadi. U kavmiga yuk: «Men xozir odamlarning eng yaxshi ishlaridan oldin keldim», dedi ». «Seni mendan kim ximoya qilayapti?», Dedilar. U: «Menga shafqat qiling», deb iltimos qildi. «Oллоhdan uzga barxab ma'bud yuqligi va mening Oллоhning elchisi ekonomiga guvohlik berasanmi?», Dedilar. A'robiiy: «Men sizga qarshi urushmaslikka va siz bilan urushadigan kavm bilan birga bulmaslikka ahd beraman», dedi. Shundan so'ng Rasululloh solallohu alayhi va salom uni kutib olishadi. U kavmiga yuk: «Men xozir odamlarning eng yaxshi ishlaridan oldin keldim», dedi ».

Buxoriy rivoyatida: Musaddad Abu Avonadan, u Abu Bishrdan rivoyat kiladi: «Haligi kishining ismi Gavras ibn Horis edi, u islomni qabul qildi».

Ibn Xajar aytadi: «Voqidiy uchbu qismansing sababini suzlarkan,

Ислом Нури

a'robiyning ismi Do'sur bulib, u islomni qabul qilishni yuqadi. Biroq, uning so'zlari zohiridan bu asosiy g'azotdagi qismga ekani ko'rindi. Vallohu a'lam ».

Mana shu g'azotdan qaytishlarda mushriklarning bir oyolini asiraga tushirdilar. Uning eri Muhammadiy solallohu alayhi va salom ashoblaridan bironing konini to'kmaguncha o'rtaga qaytmaslikni nazr qilib chiqibdi va tunda musulmonlar dam olayotgandagi joyga etib keldi. Rasululloh solallohu alayhi va salom ikki kishining musulmonlarni qurilishi bo'yicha turishga poyloqchi qilib kuygan edilar. Ular Abbod ibn Bishr va Ammor ibn Yosir edilar. Haligi mushrik yoqinlashganida Abdod namoz o'qiyotgan edi, uni kamon o'qi bilan olib ketdi. U oqni sug'urib tashlab, namozida davom etdi. Ana shu tarzda unga ketma-ket uchta o'q tegdi. Shunda ham u namozini buzadi. Namozidan salom bergach, sherigini uyg'otdi. Shunda u: «Subhanalloh! Meni uyg'otib kuymasg bulmasmidi?! », deb edi:« Bir surani o'qib turgan edim, uni bulgim kelmadi », deb javob berdi.

Ushbu g'azotning a'robiylar qalbiga qo'rquv solib qo'yiladi, katta ta'sir o'tkaziladi. Agar shu g'azotdan keyingi sariyyalar tafsilotiga nazar tashlasak, G'atafon qavatlarini mana shu g'azotdan oldin bosh ko'tarishga jur'at qilmay qolishganini, aktsincha, haqida-ovozli ovozlarni o'qib chiqing, alohida-alohida taslim bo'ling, mushtarak musulmonlarni olib boring. Xatto, shubu a'robilarning bir necha qavatlarini Makka fathida musulmonlar safida turganliklarini, Xunayni janjalida ishtirok etiw, xujjatlarga e'tirof etish, Fath g'azotidan qaytishganidan sung huzurlariga zakot olib borilishi mumkin.

Shu bilan ahzoblarning qanotlari sifatiga qarab har qanday uchchala qanot to'la-to'kis sintirilib, mintaqada tinchlik-osoyishtalik hukm sura qilinadi. Shundan so'nggi musulmonlar ajralib turadigan mintaqalarda, o'zga

Ислом Нури

qavatlar tomonidan tashkillashtirilgan isyon va tajovuzlarni osonlik bilan olib borishga qarshi kurash olib borishadi. Va birinchi navbatda katta mamlakatlar va boshqa mamlakatlarni fath qilish uchun tayyorgarliklar boshlangandi. Chunki, o'lkaning ichkarisidagi vaziyatlar endi to'daligicha Islom va musulmonlar foydsiga rivojlanaotgan edi.

Ushbu g'azotdan keyin yuorilgan sariyolar

Ushbu g'azotdan qaytganlardan sung Rasululloh solallohu alayhi va salom o'zlari 7 yoshgacha shijolatli oyiga g'azotga chiqmadilar. Shu muddat oraligida bir necha sariiyalar yubordilar. Quyida ularning ayrim tafsiloti bilan tanasiz:

1) 7-hijringning safar yakki rabiul-birinchi oyida Qudaydani Banu Mulavvah qatлами ustiga yugurilgan G'olib ibn Abdulloh al-Laysiy boshchiligidagi sariya.

Banu Mulavvah Bashir ibn Suvaydning qo'shilishlarini o'ldirgan bo'lib, shu sariyya ulkan qasos bo'lish maqsadida yuo'rildi. Ularda tunda baryb, qiblaga hamla qilib, o'ldirganlarini o'ldirib, chorvalarni haydab ketishni. Ortlaridan dushmanning kattagina kuchini quvib chikdi va musulmonlarga yaqinlashib qolibdi yomgir kuy, ulkan sel o'qimi ikki gurux o'rasinini tusib kuydi. Musulmonlar salomat qayib keldilar.

2) 7-hijringning jumodus-soniya oyida yurilgan Xismo sariyasi.

Bu haqiqatda podshohlarga maktublar ko'rsatilishi haqiqatda saqlanib qolinmoqda.

3) 7-hijringning shabon oyida Turabaga yuborgilagan Umar ibn Xattob boshchiligidagi 30 kishilik sariya.

Ислом Нури

Ular tunda yo'l bosib, kunduzlari yasirinib borisharkan, baribir Havozindan xabar topib, ko'chib o'tishadi. Umar ularning majburiyatlariga majbur, juda kimni uchratolmay, Madinaga qaytib ketdilar.

4) 7-hijringning shabon oyida Fadak tumanidagi. Banu Murra qavilasiga yugurilgan Bashir ibn Sad al-Ansoriy ishchilaridagi 30 kishilik sariya.

Ular forib, kavmning kuylarini va to'yalarini haydab ketishni. Tunda dushman ortlaridan quvib etib kelib, katta qamondan o'qqa tutdi. Bashir va sheriklarining o'qlari tugab qolib, natijada barchasi dushmani tomonidan o'ldirildi. Birgina Bashir jarohatlangan vaziyatda topilib, Fadakka olib kelin va va jarohati tuzalgunichi yahudlar olda turib, sint Madinaga qayib keldi.

5) 7-hijringning ramazon oyida Mayfaagagi Banu Uvol va Banu Abd ibn Sa'laba qavatlarga - bazi rivoyatlarda Juhaynagadagi Hurakotga - yuo'rilgan G'olib ibn Abdulloh al-Laysiy ishchiligidagi 130 kishilik sariyya.

Sariyya aytilgan joyga yo'qib kelib, kavmaga hujum qildi va qarshilardan jiqqanlarni o'ldirib, to'yalar va kuylarni xaydap ketdi. Mana shu sariyyada Usoma ibn Zayd Nahik ibn Mirdos odamni «La ilaha ilalloh» deb aytganidan keying o'ldirib qo'ydi. Madinaga qaytarilganlardan haqiqat bu Rasululloh solallohu alayhi va salomga aytilib beriladigan, u zot Usomaning bu ishini nomaqul sanadilar va: «Qanday qilib» La ilaha ilalloh »deb tanilgan so'roq qilingan ?!», dedilar. «U bu kalimani jonini saqlash uchun aytilgan edi», dedi Uoma. «Kalbini yorib ko'rmabsan-da, rostmi, yolg'onligini bilarding ?!», dedilar.

6) 7-hijringning shavvol oyida Xaybarga yulibgan Abdulloh ibn Ravoha boshchiligidagi 30 ta otliqdan iborat sariyya.

Sababi, Usayr – yo’qi Bashir – ibn Zorim G’atafoni musulmonlar bilan urishish uchun jamoaga urinaayotgan edi. Shunda ushbu sariyya a’zolari bilan, Rasululloh solallohu alayhi va salom uni Xaybarga boshliq qilib qo’yilgan uyinlarni aytdi, uni Madinaga Rasululloh solallohu alayhi va salom huzurlariga kelishib ko’rdi. U o’ttizta sherigi bilan yo’lga chiqdi. Yo’ldada kelayotgandagi Qarqara Niyor deban joyda ikkala gurux urasida kelishmovchilikni chikib, oxirgi-oqibat bu urushga aylanib ketdi va Usayr ham, uning sheriklari ham o’ldirildi. Voqidiy bu sariyani 6-yilning shavvolida, Xaybar jangidan bir necha oy ilgari buganini aytadi.

7) 7-hijringning shavvol oyida Yaman va Jaborga (G’atafonga qarashli er nomi) - yo’q Fazora va Uzraga - yuuralgan Bashir ibn Sa’d al-Ansoriy ishchiligidagi 300 kishilik sariya.

Ushbu sariyya Madina atrofidagi bosqinchilik tashkiloti maqsadida jamoat katagina qushin bilan to’nkashish uchun yugurilgan edi. Ular kunduzlari yashirinib, tunlari yo’l yurib, etib borganlarida dushman bunyod xabar topib qolib, ko’chib ketishga ulgurdi. Bashir ko’llab to’ylarni qulga kiritdi va ikki kishini asir olib, Madinaga olib keldi. Ular ikkalasi ham musulmon buldilar.

8) Abu Hadradd al-Aslamiy boshchiligidagi G’obaga yugurilgan sariyya.

Ibnul Qayim ushbu sariiyani 7-yilda Umratul-Qozodon oldidan o’tib ketgan sariyyalar katarida keltirgan. Unning qisqacha bioni shundan qo’shib, Jusham ibn Muoviya kavmidan bir kishi ko’pchiligini yigib, G’obaga kelgan,

Ислом Нури

maqсуди Qaysni Rasululloh solallohu alayhi va salomga qarshi kurashga olib chiqdi. Shunda Rasululloh solallohu alayhi va salom Abu Hadratni ikki kishi bilan birga biron bir kishining xabarini qabul qilishga kelishib yubordilar. Ular kavm joylashgan erga kun botish payti keltirilgan va Abu Hadrat bir tomonga, ikkila sherigi boshka tomonga yashirindilar. Kavmning choponi uning chorvalarini yasashda xaydab kelavermayman, korongi tushib ketgach, kavmning raisining choralaridan xavotir olib, yolg'iz o'zingizni chiroyli kelib, Abu Xadratning yonidan o'tayotganida Ab Xadrat otgan kamon o'qi uni erga olib bordi, uni unutib qo'ydim. Abu Hadrat uning kallasini kesib bo'ldi. So'ng baland ovozda «Ollohu akbar!» deb takbir aytganicha kavm tomonga qarab yurdi. Uning ikkala sherigi ham takbir aytib yubordilar. Sarosimaga tushib qo'ygan kavm orqa-oldiga qaramay ko'chishga tushdi. Uchta musulmon juda katta to'ya va kuylarni xaydap ketdilar.

Kazo umrasi

Maktadis sababidan, Hokimning aytishicha, mutavotir xabarlariga qarab, Rasululloh solallohu alayhi va salom zul-xada oyida ashoblarining o'tilgan yildagi umralaridagi xazinani olish uchun safarga chorladilar. Xudaybiyada xozir bulganlardan biror kishi xam qolmasligini tayinladilar. Xudaybiyadan keyin shahid bulganlardan boshka hamma yulga otlandi. Ulardan boshka saqobalar ham umraga otlandilar. Yo'lga chiqqanlarning sonli oyu bolalardan tashkari ikki min kishi byldi.

Madinaga Uvayf ibn Azbat ad-Diylini - yo'q Abu Ruhm Al-G'iforoni - xalifa kilib qo'llab-quvvatlanadi. Oltmishta to'yani ko'tarish (qurbonlik) kilish uchun olilar, ularni Nojiya ibn Jundub al-Asmiyga qaramog'iga topshirdilar. Shunday kilib, barcha musulmonlar Rasululloh solallohu alayhi va salom bilan birgaliqda talbiya aytgan vaziyatda yulga tushildilar.

Ислом Нури

Qurayshning xiyonat qilidan kurkib, imtiyozdan qurol-yoroglarni ham o'zlari bilan olilar. Ya'jujga etib borganlarda barcha kurollarini – qalqonlar, o'qdonlar, do'stlar va o'q-uylarni qo'llab-quvvatlash, ularga Avs ibn Xavliy al-Ansoriy boshchiligida 200 kishining qurilishi kerak bo'lib qolmoqda, yashashni doimiy ravishda olib boringlar.

Rasululloh solallohu alayhi va salom to'yalari Kasvoga minib topshirildi, atrofdagi musulmonlar qilichni taqqoslaganda, Rasululloh solallohu alayhi va salomdan o'zlarini uzmasdan, talbiyani aytib o'tdilar.

Mushriklar Ka'baning shimol tomonidagi Qo'ayqi'on tog'iga chiqib olib, musulmonlarni kuzatib turishadi. Ular bir-birlariga: «Xuzuringizga Yasribning isitmasi holati bo'yicha to'ydirib kuygan kishilar kelishilganida», deyilgan edi. Shuning uchun ham Rasululloh solallohu alayhi va salom ashoblariga tavofning birinchi uchida atrofni raml bilan (yani lug'ilab yugurib) o'tkazishga, ikki rukn o'rasini esa yurib o'tkazishga buyrildilar. Asxoblilarni a'rganlari uchun tavofni egallashdan oxirigacha yugurib o'tkazishga buyrilmadilar. Ularni yuqurishga buyrishlari qilingan – mushriklarga musulmonlarning kuch-quvvatlarini ko'rsatingiz uchun sabab qilingan edi. Shuningdek, ularni izbotoga – yangi, o'zg elkalarini ochib olishga va ridoning ikkala tomonini ham chap elkalari ustiga tashlab olishga buyerlandilar.

Rasululloh solallohu alayhi va salam Makkaga Xajun tog'iga olib boruvchi tepalikdan kirib kelilar. Mushriklar saf tortib, u zotga qarab turishadi. To ruknga etib forb, unga xassalarini tekkizib, oppunlaricha tinimsiz talbiya aytib borilar. Keyin Baytulohni tavof qildilar, musulmonlar ham u zot bilan birga tavof qildilar. Abdulloh ibn Ravoha qilich taqib, Rasululloh solallohu alayhi va salam olilarida rajz-she'r o'qib bordi:

Ислом Нури

Ey kofirlar, o'ringiz o'rtaga,
Yo'l bo'shating kelayotgan Rasulga.
Rahmon unga Kitobini kiritdi,
Nexi yaxshi hislat borki, xabar berdi.
Uning ushbu so'zlarini haqiqatan bildim
Tasdiq etdim, chin dildan amal qildim:
«Eng yaxshi janj Allox yo'lidagi jang»,
Men bu so'zga chin qalbimdan.
Bizlar Qur'on amricha zang qilamiz,
Kofirlarning holatini tanlaymiz.
Qilichlar zarbidan bo'shlar uchadi,
Do'st o't tortib do'stni qabul qiling.

Bny alḵfaṛ'n sbylh kh̄lwā kh̄lwā □□□ alḵhyr fy rswlh
qd □□□□ alrḥmn fy □□□□□□ fy □□□ ttly'ly rswlh
ya rb, □□□□□ □□□□ any □□□□ alḥq any fy □□□□□
□□□ kh̄yr □□□□□ fy sbylh alywm □□□□□□'ly □□□□□□
□□□□□ □□□□ □□□□'n □□□□□□ □□□□□ □□□□□'n □□□□

Anas roziyallohu anhudan rivoyat qilingan kurashda aytilishga, Umar roziyallohu anhu: «Ey Ibn Ravoha! Rasululloh solallohu alayhi va sallamning olilarida, Olohingning kontsertida she'r aytasanmi?! », deganda Rasululloh solallohu alayhi va sallam: « Quvayvering, ey Umar! Bu ularga kamon o'qi o'tgandan keyin ham yomonroq ta'sir qilmoqda », dedilar.

Rasululloh solallohu alayhi va sallaming va musulmonlarning uch martasi yurib atrofidagi ko'rgan mushriklar: «Isitma holatidan to'ydirgan degan kishilaringiz shularmi?! Ular falonchi-falonchilardan ham bakuvvatroq-ku! », Deyishdi. Tavof kilib bulganlardan s Caḡng Safo va Marva O'rtasada sa'y

Ислом Нури

kililar. Sa'ydan svng Marva olganda jo'nliqlarni bug'izladilar va: «Jo'nliqlarni bug'izlaydigan joy bo'ldi, Makkaning qo'shma joyda ham bug'izlash joiz», dedilar. Qon sochlarini olib tashlaydi. Musulmonlar ham u zot qilingan amallarni bajardilar. So'ng Rasululloh solallohu alayhi va salom Yujujga, kurollarga qarab turishga bir qanchadan-qancha odamlarni jalb qilishadi. U erda qo'llanganlar ham kelishib, umra amallarini ado qilishadi.

Rasululloh solallohu alayhi va salom Makkada uch kun turdilar. Turtinchi kunning tongida mushriklar Aliinning oldiga kelishib: «Sohibinga ayt, vaqt tugadi, chiqib ketsin», deyishdi. Rasululloh solallohu alayhi va salom Makkadan chiqib ketib, Sarifga olib turdilar.

Makkadan chiqib ketmoqchi bulib turganlarda Jazoning qizchasi: «Amaki! Amaki! » deb ebgashadi. Shunda Aliy uni qo'liga bo'ldi. Aliy, Ja'far va Zayd qizchani kafolatga ega bo'lishni muhokama qilishadi. Rasululloh solallohu alayhi va salom uni Ja'faraga hukm kililar. Chunki, Ja'farning ayoli qizchaga xola edi.

Mana shu safarlarda Rasululloh solallohu alayhi va salom Maymuna bin Horis al-Omiriyaga uylandilar. U zot Ja'far ibn Abi Tolibni Maymunaga sovchilikka yugurganlarda u ixtironi Abbosning kuliga topshirdi. Chunki, Abbosning ayoli Ummul Fazlning opasi edi. Abbos uni Rasululloh solallohu alayhi va salamga uzatdi. Rasululloh solallohu alayhi va salom Makkadan chiqqanlarida orkalardan Maymunani etkazib borishi uchun Abu Rofiyni qo'llab-quvvatlaydi. Qon Sarifda unga uylanuvchilar. Ushbu umraning Kazo umrasi deb atalishiga sabab - yoki Xudaybiyaning umrasining kazosi bylgani uchun yo esa Xudaybiyada kelishilgan sulh takozosiga kura bulgani uchundir. Muxaqqiqotlar ko'rib chiqilgan ikkinchi sababni to'g'iroq sanaganlar.

Ислом Нури

Bu umra to'rtta nom bilan: Kazo, Kaziyya, Qosos va Sulh umrasi nomlari bilan atalib qo'yilgan.

Ushbu umradan keyin yuorilgan sariyolar

Rasululloh sollallohu alayhi va salom shu kabi umrlardan qaytib kelayotganlardan keyin biron narsa olinmaydi:

1) 7-hijringning zul-hijja oyida yuuralgan Abul Avjo boshchiligidagi 50 kishilik sariyya.

Rasululloh solallohu alayhi va salom uni Banu Sulaymni Islomga da'vat qilish uchun yubordilar. Ular: «Senga taklif qilingan kilayotan narsaga xojatimiz yo'q», deyishdi. So'ng ikki joyda urush bo'lib, unda Abul Avjo yaralandi va dushmandan ikki kishi asir bo'ldi.

2) 8-hijriyng safar oyida Fadagdagi Bashir ibn Sa'dning sheriklari xalok bulgan joyga yugurilgan G'olib ibn Abdulloh boshchiligidagi sariya.

Ushbu sariyya 200 kishidan iborat bo'lib, ular dushmanining bir qanchadan-qancha odamlarini o'ldirib, chorvachilikni olib kirdi, qaytildi.

3) 8-hijringning rabi'ul-avvalida yugurilgan Zotu Atlah sariyosiyasi.

Banu Qo'zoa musulmonlarga bosqinni tashkil qilish uchun kattagina kuchin qilgan edi. Rasululloh solallohu alayhi va salom Ka'b ibn Umayr al-Ansoni va besh kishiga bosh qilib ular huzuriga yubordilar. Ular dushmanga kunpara kelib, ularni Islomga taklif kililar. Dushman ularning chaqiruvini qabul qilishdan oldin, ularga qamondan o'q yogdirib, barchalarni shaharga olib borishdi. Faqat bir kishi o'lkalari bilan bog'liq

Ислом Нури

bo'lib, vaziyatda topildi.

4) 8- hijriyn rabi'ul-avvalida Banu Xavozinga yugurilgan Zotu irq sariyasi.

Banu Xavozin dushmanlariga to'qovsiz yordam berib kelardi. Rasululloh solallohu alayhi va sallam ularga qarshi Shujo ibn Vahb boshchiligida yigirma besh kishilik sariyya yubordilar. Ular dushmanining chorva mollarini haydab keltiradi va o'zlarini biron kor-vaziyatga olib boradilar.

Mo'ta jangi

Bu urush Rasululloh solallohu alayhi va salomatlik hayotida musulmonlar bo'lib borgan eng yaxshi yosh va eng uyli toknashuv sifatida tarixga kirdi. U 8-hijriyning jumodul-uvlo oyida - 629-milodiyning avgust ikki sentyabrda - bulib utdi va nasroniy o'lkalarni fotih etishga tayyorgarlik va debocha bulib qoldi.

Mo'ta - Shomning Balqo'yo o'lkasidagi bir kishlok nomi bilan bo'lib, u bilan Baytul Maqdis orasi ikki bosqich yo'l edi.

Jangning qilingan

Rasululloh solallohu alayhi va salom Horis ibn Umayr al-Azdiyi maqtub bilan Busro hokimiga yuorgandilar. Yo'lda unga Shomning Balqo ulkasiga Qaysar tarafidan xokim kilib kuyilgan Shurahbil ibn Amr al-G'assoniy dubl kelibdi va boshini tanidan judo qildirdi.

Elchi va choparlarni o'ldirish uchun eng yuqori darajadagi jinoyatlardan tashkil topgan sonlar, bunaqa qilich urush e'lon qilish bilan tenglashtiriladi, shuningdek undan-da ortiqrog'da ishlaydi. Ushbu xabar

Ислом Нури

Rasululloh solallohu alayhi va salamga juda qattiq ta'sir ko'rsatdi va ularga qarama-qarshi uch minish ko'rsatib qo'ydi. Bu juda katta qushin bo'lib, Axzob jangidan boshka biron janjali uchun xali bunchalik ko'p sonli kuchinni jamlagan edilar.

Lashkarboshilar tayinlashlari va ularga yul-yoriqlar ko'rgazmasi

Rasululloh solallohu alayhi va salom qushiniga Zayd ibn Horisani amir kilib tayinladilar va: «Agar Zayd halok bulsa Ja'far, Ja'far xoloq bulysa Abdulloh ibn Ravoha amir bulibdi», dedilar. O'q rangli bayroq tikib, uni Zayd ibn Horisaga berdilar.

Ularga Horis ibn Umayr o'ldirilgan joyga olib, u erdagilarni Islomga da'vat kilishni, agar qabul qilmasalar, Ollohdan madad so'rab, ularga qarama-qarshi kurashni olib boringlar. «Alloxning nomi bilan bog'liq va Olloh yo'lida, Ollohga kofir buganlarga qarshi jangga kiringlar. Xiyonatkorlik va g'addorlik qilmishlar. Govak bolani, ayol kishini, mussafidni va ibodatxonada uzlatga cheklangan yo'nalishni o'ldirganlar. Xurmo va boshqa daraxtlrni kesmalar, uy-joylarni buzish kilmanglar », deb nasihat qiladilar.

Ky'shinni kuzatib qo'llari va Abdulloh ibn Ravohaning yig'lashi

Islomiy kuchin yulga chiqishi oldin odamlardan yig'lab, Rasululloh solallohu alayhi va salomning amirlari haqiqatiga duo-u salomlar yig'ladi. Shunda qvoshning qomondonlaridan biri Abdulloh ibn Ravoha yig'lab yubordilar. Undan iyigisi sababini so'raganda: «Ollohga qasamki, men hayoti dunyoni yaxshi ko'rganimdan oldin sizlardan ayrilishni istamaganimdan keyin yashadim. Lekin, Rasululloh solallohu alayhi va salom Ollohning Kitobidan oldin qilingan ko'rsatma: «**Sizlardan har**

Ислом Нури

qanday birinigizga tushvuchsizsiz. (Bu) **Parvarduringing** (amriga binoan) **vojib katta hukmdir** »(Maryam: 71) oyatining o'qiganlarini eshitdim. Unga tushganimdan keyin qayib chiqa olamanmi, yuqmi, bilmayman. Shuning uchun yig'lamoqdaman », dedi. Musulmonlar: «Allox sizlarni salomat asrab, dushmanlarni daf kilib, sug'-salomat va g'animatlar bilan qaytib kelishingizga nasib etsin», dedilar. Shunda Abdulloh ibn Ravoha shubu she'rni o'qidi:

Men Rahmonning magfiratin tilayman,
Konim oqsin, shaharlikni so'rayman.

Mayli kilich, mayli nayza ursinlar,
Badanimni olib-olib tashlangan kilsinlar.

Havas qilsin yasadimi qurganlar,
Shaxid bulish umidida yurganlar.

Lkny □s□l □□lr□mn m□f□□r□ ** w□rb□□ □t f□r□ tq□f □l□bd□

Xw □□n□ byday h□r□na mj□h□□ ** b□rb□ tnf□ □l□□s□□□□ w□lkbda

□t□ yq□l □□□□ mrw□ □ly□ jdzy ** □rsdh □□llh mn □□□ wqd rsdda

Shundan svng qwshin yulga tushdi. Rasululloh solallohu alayhi va salom uni to Vado'p tepaliklarigacha kuzatib borar, yig'ilish, xayrlashilar.

Qushinning harakat evalishi va uning kutilmagan ohir vaziyatga ikki kelishi

Islomiy qushin shimol yonalishi bulyab harakatlanib bor, shimoliy Xijoz

Ислом Нури

yaqinidagi Shomga qarashli Ma'on degan joyga olib tushdi. Shisha joyda ularga Xiraql yuz min kishilik Rum lashkari bilan Balqo'ning Ma'bob joyida turgani, ularga Laxm, Juzom, Balqayn, Bahoro va Bali qavatlaridan yangi yuuz min odam kelib qurilganligi haqida xabar berishdi.

Maonagi maslahat majlisi

Musulmonlar uzoq musofir yurda bu qudratli va kopsonli kuchinga qarshi kelishgan xayollarga qo'shib qo'yilgan edilar. Bor yugi uch min kishidan tashkil topgan bir qushin ummondek chek-chegarasi ko'rminaydigan, ikki yuz min kishilik ulkan qushin qarshisiga chiqsinmi, yoqmi? Musulmonlar mana shu savol qarshisida taraddudlanib turib foydalaniladi va ikki kecha Maonada mana shu masala atrofidagi fikr almashtiriladi, bahosi munozara kililar. Oxiri Rasululloh solallohu alayhi va salomni yuragiga kelgan xabarlardan kelib chiqib, maktabga murojaat qiling, shundan keyin u juda katta kuchga ega bo'lgan biron bir odamni sotib olishni kutib oldi, u zotning buyurtmalariga ko'ra ish olib borishni o'ylab topdi.

Biroq, Abdulloh ibn Ravoha bu fikrga asoslanib xabar berdi va: «Ey kavm! Ollohga qasamki, sizlar oldida xozir uzingiz yoqtirmay turadigan ishni – shaharlik talabini amalga oshirgansiz. Biz odamlar bilan bilamiz sanoq, kuch-qudrat va ko'plik e'lonlari bilan janjal qilmaymiz. Biz faqat Allox bizni u bilan mukarram etgan mana shu din tufayli jang qilamiz. Shunday ekan, jangga otlaning! Albatta, ikki yaxshilikning biriga – yo g'alabaga ikki shaharlik erishasiz », deb ularni shijoatlantirdi. Shunday kilib, kengas Abdulloh ibn Ravoha chaqirgan ishni kilishga ittifoq qildi.

Islom kuchini dushman tomonga yaqinlashdi

Islom kuchini Maonada ikki kechani o'tkazganidan keyin dushman eriga

Ислом Нури

qarab yo'l oldi. Balqoish kishloqlardan Sharif deb ataladigan bir kishlokda ularni Hiraqlning kuchini qarshilashdi. Dushman yoqinlashib kela boshlagach, musulmonlar orqaroq qayib, Mu'ta deganda joyida tuzilishda tiklanadi va urushga hozirlana boshladilar. Qanng qanotga Kutba ibn Katoda al-Uzerini, chap qanotga Uoda ibn Molik al-Ansorini kuyladi.

Jang boshlanishi va qomondonlarni almashtirishini

Shunday kilib ikkala kuchin Mo'tada tuqnash keldi va shiddatli jang boshlantirib ketdi. Uch min kishi ikki yuz min kishilik lashkarga qarshi jang qilayotgan edi. Butun dunyoning oqli shoshib, xayratdan loladigan ajib bir manzara edi bu! Lekin, bundayon ruhohi hukm surib turgan mujitda bunday ajoyibotlar odatiy holatga aylandi!

Bayroqni Rasululloh solallohu alayhi va salomning suyumli kishilari bylmish Zayd ibn Horisa kuchga oldi va faqat o'zi kabi Islomni kuzatib borganidan keyin mislsiz erkak va qahramonlik bilan jangga sho'ng'ib ketdi. Tinimsiz jang qilib, oxirgi dushman do'stlaridan erga quladi.

So'nggi bayroq Ja'far ibn Abi Tolibning kuliga o'tdi. U ham jang maydalangan mislsiz erkaklik va qahramonlik namunalarini ko'rsata oldi. Egar ustida jang qilish kiyinlashib qolgach, otidan sakrab tushib, unga qilich tortib yubordilar, suga yana shiddat bilan jangga kirib ketdilar. Dushman kilichini uning bayroq tutgan kng qlini chopib tashlagan edi, bayroqni chap qo'li bilan tutib qo'ydi. Chap qwli ham kesilib ketgach, bayroqni azudlari (qulning chig'anoqdan elkagacha bo'lgan qismi) bilan bog'lanib bosilganiga tik turdi. To shashid bulgunicha shu olib tashlandi turib berdi. Aytishlaricha, bir rum askari uni qilichi bilan urib, ikki bo'lakka bolib tashlagan ekan. Allox taolo jannatda unga ikki qanot ato etgan bo'lib, u boshqa qanotlari bilan istalغان joyiga uchib yuradi.

Ислом Нури

Shuning uchun ham u Ja'far at-tayyor (uchuvchi Ja'far) va Ja'far zuljonohayn (ikki qanotli Ja'far) deb nomlangan.

Imom Buxoriy No'fedan rivoyat qilichicha, Ibn Umar unga o'qa kuni Ja'farning yasashi ustida turishini aytdi: «Men unda elektronika qilich va nayza zarbalarini izini sanadim, ulardan birortasi ham orka tomizda emadi», dedi. Boshqa bir rivoyatda Ibn Umar aytadi: «Men ham o'sha g'azotda bor edim. Ja'far ibn Abi Tolibni kiyirib, o'lganlar orasidan topdik. Unning jasadida tuksondan ortroqroq kilich va nayza asarlarini topdik. Al-Amrining No'fedan qilingan rivoyatida: «Bularning hammasining uning jasadining old tomonida topdik», deb qushimcha qilingan.

Ja'far ana shu kabi bahodirlarga jang qilib, shahid bulgach, bayroqni Abdulloh ibn Ravoha quliga olib, otga mingancha oldinga intildi. Izida biroz taraddud topgandek bo'lgach, o'z-o'zini jangga undab shunday she'r o'qidi:

Ont ichaman ey nafsim,
Albat jangga kirasan,
Istasang, istamasang
Maydon ichra turasan.
Barcha fizyo-uy kuyib,
Jangga otlanib tursa,
Senga nima bo'ldiki, Jannatdan yuz burasan ?!

□qsmt y□ nfs ltn□lnh karh□ □w lt□□w□nh

□n jjlb □□ln□s wsdw□□ □lrnh m□ ly □r□k tkryhyn □□ljn□

Shunday deb, u maydonga tushdi. Shu patt amakisining o'g'li unga bir

Ислом Нури

bo'lak gusht uzatib: «Mana buni eb oling, quvvat bo'ladi. Chunki, shu kunlarda ancha urilib foydalanasiz », dedi. Gushtni uning qurilgan olib, bir tishladi, sung otib yubobiyb, qiliga kilichini olib, janga kirib ketdi va qatiq jang qilib, joyida bolibdi.

Bayroq Alloxning qilichlaridan bir kilichaga o'tdi

Shunda Banu Ajlon qobilosidan Sobit ibn Akram ismli bir kishi bayroqni qurishga olib: «Ey musulmonlar! Ichlaringizdan bir kishining amirlik tanlanglar! », Deb xitob qilindi. «Seni tanlaymiz», deyishgan edi, u: «Men eplay olmayman», dedi. Shundan sud Xolid ibn Validni amir etib tanladilar. Xolid bayroqni qo'lga olib, shiddat bilan jangga otildi. Imom Buxoriy Xolid ibn Validan rivoyat qilingan: «Mu'ta kuni bilan mening e'tiborimni qaratib, sinchkovlik bilan kutib oldim, biron bir odamni kutib oldim». Bir rivoyatda: «Mo'ta kuni mening kutilgan joyda to'kkizta kilich bulinib ketdi. Oxiri yamaniy kilimchim chidab berdi ».

Rasululloh solallohu alayhi va salom Mo'ta kuni, jang maydonidan xabarlar kelib kelmasidan oldin, vahiy orkali xabar kilib, dedilar: «Bayroqni Zayd bo'ldi, bas yo'q edi. Seng Ja'far bo'ldi, u ham nobud bo'ldi. Shong Ibn Ravoha bo'ldi, u ham nobud bo'ldi – suzlarkanlar, ko'zdan kechiriladi ysh o'qardilar – sung boyoq Ollohning qilichlaridan bir kilich kuliga o'tdi. Shundan sud Xudo ularga fath ato etdi ».

Jangning nihasasi

Konventsia shijoatli bulmasin, har qancha matorat va jasorat bilan jang kilmasin, baribir bu kichkina lashkarining Rum lashkaridan qilingan chek-chegarasiz ummonning qudratli tulqinlari olib tashlangan berishi juda qiyin edi. Ana shu kabi og'ir damda Xolid ibn Valid ozining tengsiz har

Ислом Нури

qanday maqoratini ko'rishga qodir, musulmonlarni katta tushib qoladigan kiyin ahvoldan olib chiqib ketishga muvaffaq bo'lgan.

Ushbu jangning qay yossinda nihoyasiga etgani borasida rivoyatlar turlicha kelgan. Barcha rivoyatlarni sinchiklab urganiganch, ularning xulosasi sifatida aytish mumkinki, Xolid ibn Valid boshchiligidagi Islom qushini u shu kuni bilan butun kun bo'yi Rum lashkari qarshisida matonat bilan kurash olib bordi. Xolid qomondon sifatida rumliklar qalbiga qurqilgan bo'lib kiradigan va musulmonlarni eshon-omon katta changalidan olib chiqib ketadigan biron bir hiyla ishlatish zarurligini hisobga olgan holda turibdi. Chunki, ochikdan-ochik chekinish bilan musulmonlar rumliklarini tayyorlashdan salomat kutib olinishni juda ham mushkul qildilar.

Shuning uchun urushning ikkinchi kuni u kuchning tartibini o'zgartirdi va olindi orqaga, o'zingni chapga qilib qaytsa joydan chiqarib yubordi. Dushman kuchiningni ko'rinishi kechagidan boshlanadigan ekaniga ko'zi tushgach, musulmonlarga qushimcha maadad etib kelibdi, deb o'ylab, dillariga qurqish kerak. Tomonlar bir-biriga tuqnashib, bir muncha jang olib borilaychch, Xolid musulmonlarni asta-asta va tartibli ravishta ortga chekintira boshladilar. Rumliklar buni musulmonlarning makr-hiylasida sifatli qabul qilish, ularda xiyla bilan sa'ro qilinish uchun ichkarisiga olib kirishga urinish deb baxoladilar va musulmonlar tomonidan amalga oshiriladigan ta'tilni amalga oshirishga qarshi nazorat qilishadi.

Shunday kilib dushman musulmon kushini ortidan taqiq kilishni tuxtatdi va oz yurishiga qarab yul olti. Musulmonlar ham eshon-omon Madinaga qayib keldilar.

Ислом Нури

Ikki tomondagi o'ldirilganlar soni

Ishi kuni musulmonlardan jami ikki kishi shaxid bo'ldi. Rumliklardan hech kim o'ldirilmaganligi haqida ma'lumotlarga ega bo'lish uchun. Lekin, jangning tafsilotlari katta dan anchagina katta o'lkaga dalolat qilingan.

Ushbu jangning davolash

Ushbu jangda musulmonlar garchi ularni jangga etaklagan maqsadga – qosos olisga erisholmagan buvsalar-da, uning musulmonlar obro-e'tibori oshishiga juda katta ta'sir ko'rsatdi. Chunki, u butun arab dunyosini xayratga solib qo'ydi. Arablar tasavvurida Rum davlati er yuzidagi eng qudratli davlat bylib, unga qarshi turishni o'zini halokatga tashash va ajali ordan quvish bilan tenglashtirdi. Uch min kishilik bu kichkina kuchningning ikki yuz min askarga egan katta qudratli va chek-chegarasiz qushin bilan to'nkashishi, keyin jangdan qilingan ziyn-zahmatsiz qayib kelishi davrning eng ajabtovur hodisasi edi. Bu voqea musulmonlarning arab olami shu pattağa tanigan va bilganidan butunlay boshka namunaadagi insonlar ekaniga, ular Olloh taolo tarafidan kuch-quvvatlanishga va moddiy ta'minotni olib borishga yordam beradigan odamlarni jalb qilishda davom etadigan dalillarni olib borish bo'yicha ish olib boradi.

Mo'ta janubiy rumliklar bilan konndan kelib chiqqan tuqnashuvlarning boshlanishini kutib olish, ro'mga qarashli erlarning fotih kilinishida xozirgarliklar va musulmonlarning uzoq ulkalarini egallashlariga muomalada sifatda tarixga kirdi.

Fatul Boriy: 7/491.

Ислом Нури

Sahihul Buxoriy: 1/407, 408, 2/593.

Sahihul Buxoriy: 2/592, Sahih Muslim: 2/118.

Abdulloh Najdiy, Muxtasar siyratir-rasul: 264-s, Fatul Boriy: 7/428.

Sahihul Buxoriy: 2/593.

Fatul Boriy: 7/428.

Zodul maod: 2/112. Mazkur g'azot tafsilotlari bilan tanishingni istasangiz Ibn Xishom (2 / 203-209), Zodul maod (2 / 110-112) va Fatul Boriyga (7 / 417-428) murojaat qiling.

Fatul Boriy: 7/500

Fatul Boriy: 7/500, Zodul maod: 2/151.

Sahihul Buxoriy: 1/218, 2/610, 611, Sahih Muslim: 1/412.

Imom Termiziy rivoyatasi: 2/107.

Imom Muslim rivoyatasi: 1/412.

Zodul maod: 2/152.

Zodul maod: 1/172, Fatul Boriy: 7/500.

Fatul Boriy: 7/500.

Rahmatan lil-alamin: 2/231.

Ислом Нури

Rahmatan lil-alamiyin: 2/231, Ibnul Javziy, Talkihu fuhumi Ahil-asar: 33-sahifa oshisi.

Zodul maod: 2/155, Fathul Boriy: 7/511.

Sahihul Buxoriy: 2/611.

Muxtasarus-siyra: 327-s. Ushbu davomis Sahih Muslim, Sundan Abu Dovud, Sundan at-Termiziy, Sundan Ibn Moja va boshka kurash to'plamlarida turlicha lyafllar bilan rivoyat qilingan.

Ibn Xishom: 2/373, 374, Zodul maod: 2/156.

Sahihul Buxoriy: 2/611.

Sahihul Buxoriy: 2/611.

Qarang: Fathul Boriy: 7/512. Ikkala davomizning zohiriga qaralsa, jarohatlar suvlangan ikki hil gap aytilgan bo'lib chiqibdi. Biroq, ikkinchi kurashidagi ziyodalik kamon o'qishidan olingan izlarni ham qo'shib aytilgan bo'rishi kerak.

Sahihul Buxoriy: 2/611.

Sahihul Buxoriy: 2/611.

Sahihul Buxoriy: 2/611.